

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

PERSPECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIES OF VINNYTSK REGION

У статті досліджено важливість державної підтримки підприємництва та розвитку малого та середнього бізнесу у всіх видах економічної діяльності сільських територій та вказано, що вдосконалення державного регулювання розвитку села з урахуванням регіональної специфіки має особливе значення. Наголошено, що процес забезпечення збалансованого розвитку сільських територій значною мірою залежить від належних підходів управління з боку держави, органів місцевого самоврядування та громад, зокрема. Проаналізовано, що Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, спрямована на забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення життєвого рівня сільського населення, охорони навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових та виробничих ресурсів також підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Досліджено, що фінансування розвитку сільських територій країн-членів ЄС здійснюється на конкурсній основі, використовуючи співфінансування. Зроблено висновки, що політика розвитку сільських територій повинна враховувати місцеві потреби та стимулювати місцеві ініціативи. Це призведе до створення нових робочих місць у несільськогосподарському секторі, розвитку різноманітних форм підприємницької діяльності в сільській місцевості, а також у сільському господарстві через диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, виробництва більшої кількості продуктів з високою доданою вартістю та органічної продукції, а також поліпшення інфраструктури, що призведе до покращення якості життя в сільській місцевості.

Ключові слова: сільські території, соціальна інфраструктура, сталий розвиток, соціально-економічні перетворення, реформування, стратегія, Концепція Державної цільової програми, регіональна політика.

В статті исследованы важность государственной поддержки предпринимательства

и развития малого и среднего бизнеса во всех видах экономической деятельности сельских территорий и указано, что усовершенствование государственного регулирования развития села с учетом региональной специфики имеет большое значение. Отмечено, что процесс обеспечения сбалансированного развития сельских территорий в значительной степени зависит от надлежащих подходов управления со стороны государства, органов местного самоуправления и общин, в частности. Проанализировано, что Концепция Государственной целевой программы устойчивого развития сельских территорий на период до 2020 года, направленная на обеспечение устойчивого развития сельских территорий, повышение жизненного уровня сельского населения, охраны окружающей природной среды, сохранение природных, трудовых и производственных ресурсов также повышение конкурентоспособности сельскохозяйственного производства. Доказано, что финансирование развития сельских территорий стран-членов ЕС осуществляется на конкурсной основе, используя софинансирования. Сделаны выводы, что политика развития сельских территорий должна учитывать местные потребности и стимулировать местные инициативы. Это приведет к созданию новых рабочих мест в несельскохозяйственном секторе, развитию различных форм предпринимательской деятельности в сельской местности, а также в сельском хозяйстве путем диверсификации сельскохозяйственного производства, производства большего количества продуктов с высокой добавленной стоимостью и органической продукции, а также улучшение инфраструктуры, что приведет к повышению качества жизни в сельской местности.

Ключевые слова: сельские территории, социальная инфраструктура, устойчивое развитие, социально-экономические преобразования, реформирование, стратегия, Концепция Государственной целевой программы, региональная политика.

УДК 332.122:338.2

Томашук І.В.

асистент кафедри аналізу та статистики
Вінницький національний аграрний
університет

The article examines the importance of state support to entrepreneurship and the development of small and medium-sized businesses in all types of economic activities of rural areas and states that improving the state regulation of rural development taking into account regional specificity is of great importance. It is stressed that the process of ensuring balanced rural development depends to a large extent on appropriate management approaches by the state, local governments and communities, in particular. It is analyzed that the Concept of the State Target Program for Sustainable Development of Rural Territories for the period till 2020 aimed at ensuring sustainable development of rural territories, raising the living standards of the rural population, protecting the natural environment, preserving natural, labor and productive resources, as well as increasing the competitiveness of agricultural production. It was investigated that financing of development of rural territories of EU member states is carried out on a competitive basis, using co-financing. It is concluded that the rural development policy should take into account local needs and stimulate local initiatives. This will lead to the creation of new jobs in the non-agricultural sector, the development of diverse forms of entrepreneurial activity in rural areas, as well as in agriculture through diversification of agricultural production, production of more products with high added value and organic products, as well as improvement of infrastructure, which will lead to improving the quality of life in rural areas. Despite the need to reform the employment structure in rural areas, the current agro-industrial model of the development of a domestic village is to some extent justified, because it allows for crises in the economy to go through without additional budgetary expenditures. Thus, Vinnytsia Oblast has significant potential for multifunctional development of rural areas, and through the application of effective methods and mechanisms for stimulating their development, they will be able to achieve significant improvements in their socio-economic status.

Key words: rural territories, social infrastructure, sustainable development, socio-economic transformations, reform, strategy, the Concept of the State Target Program, regional policy.

Постановка проблеми. В умовах формування ринкових відносин на селі, особливо в період економічної нестабільності в країні, стає надзвичайно

актуальним вивчення передумов забезпечення збалансованого розвитку сільських територій на основі внутрішньо орієнтованих мотиваційних чин-

ників, обґрунтування пріоритетних видів економічної діяльності регіону з дотриманням екологічних вимог.

У цьому контексті є досить важливим вдосконалення державного регулювання розвитку сільських територій з урахуванням регіональної специфіки продовольчого забезпечення населення, сільського способу життя, сільської культури та історично сформованих ландшафтів, соціального контролю за територією, надання рекреаційних послуг, відтворення населення, підтримання екологічної рівноваги в біосфері [2; 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку сільської місцевості, зокрема, розвитку сільських територій, забезпечення балансу економічних, соціальних та екологічних складових в умовах ринкової економіки на регіональному рівні висвітлено у роботах вітчизняних вчених: Г. Калетніка, І. Гончарук, В. Бондаренко, П. Саблука, О. Павлова, В. Юрчишина, Л. Газуди, І. Ковальчук, Ю. Помаз, О. Яценко та ін.

У сучасних умовах, від ходу соціально-політичних змін у країні, багато сіл опинилися на критичному краю занепаду, тому питання щодо перспектив розвитку сільських територій потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів підвищення ефективності соціально-економічних перетворень на сільських територіях Вінницької області та практичні рекомендації щодо їх застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сільський розвиток займає важливе місце в економіці будь-якого регіону і має свої особливості у забезпеченні його збалансованості, оскільки тісно пов'язаний з розвитком сільських територій, до яких належать промислові, рекреаційні, сільськогосподарські підприємства різних форм власності та управління. Процес забезпечення ефективного розвитку сільських територій значною мірою залежить від належних підходів до управління як органами державної влади, так і органами місцевого самоврядування, і громади, зокрема.

Економічна оцінка сільського розвитку має свої специфічні особливості, оскільки повинна включати рівень розвитку сільських територій в цілому (рис. 1).

Одним із критеріїв оцінки використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій є рівень прибутку сільськогосподарських підприємств, що функціонують на сільських територіях, який отримано за рахунок використання наявних ресурсів. Економічним критерієм розвитку сільських територій є здатність функціональних підприємств працювати в умовах вільної конкуренції та забезпечувати виробництво відповідно до ринкового попиту.

З метою подолання проблем розвитку сільських територій України, Кабінет Міністрів схвалив Концепцію Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року. Метою Програми є забезпечення сталого розви-

Рис. 1. Головні особливості економічної оцінки сільського розвитку

Джерело: сформовано на основі [2]

тку сільських територій, покращення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва [7]. Згідно з цією Програмою, подолання деградації сільських територій може відбуватися у двох варіантах (рис. 2).

Оптимальним є другий варіант, який дасть змогу подолати кризову ситуацію та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток сільських територій [7]. Вирішення проблем розвитку сільських територій є важким і складним завданням. Складність – це багатогранна проблема, множинність шляхів вирішення, різноманітність інтересів суб'єктів.

Одним з напрямків його вирішення є запровадження ефективного економічного механізму. Слід зазначити деякі аспекти вирішення цієї проблеми (табл. 1).

Заслуговує на увагу досвід країн-членів ЄС щодо реалізації завдань розвитку села, який доцільно використати і в Україні. Так, у рамках спеціальних регіональних програм, зокрема програми SAPARD ЄС [8], активно ведеться будівництво дорожньої мережі, водогонів та системи збирання відходів і сміття. Фінансування розвитку сільських територій здійснюється на конкурсній основі, з використанням співфінансування.

В Україні в межах законодавчого забезпечення окреслено основні положення Стратегії розвитку аграрного сектору на період до 2020 року (прийнятої розпорядженням КМ України від 17 жов-

тня 2013 р. № 806-р), що узгоджується з новим програмним періодом 2014-2020 рр. САП країн ЄС у частині пріоритетності сільського розвитку (рис. 1) [8].

Питання факторів зростання якості життя сільського населення визначається тим, наскільки ефективно сьогодні використовується природний капітал аграрних підприємств, його трудовий капітал та виробничі ресурси. Рівень економічного та соціального розвитку сільських територій залежить від якості та характеристик продукції, що виробляє сільськогосподарське підприємство, та від рівня економічної ефективності виробництва.

На думку окремих науковців, рівень життя населення формується як результат соціально-економічної поведінки та взаємодії суспільних груп і про- шарків.

Аналізуючи Програму економічного та соціального розвитку Вінницької області на 2019 рік, маємо наступні показники економічного та соціального розвитку Вінницької області у 2018 році:

- доходи до консолідованого бюджету за 9 місяців 2018 року до відповідного періоду минулого року збільшилися в 1,2 рази, у тому числі в обласному бюджеті – 21% (загальні та спеціальні фонди);

- доходи до загального фонду бюджетів об'єднаних територіальних громад за 9 місяців 2018 р. до відповідного періоду минулого року збільшилися на 27,6%;

- доходи до бюджетів усіх рівнів від діяльності малих підприємств за 9 місяців 2018 р. до відповідного періоду минулого року зросли на 25,3%;

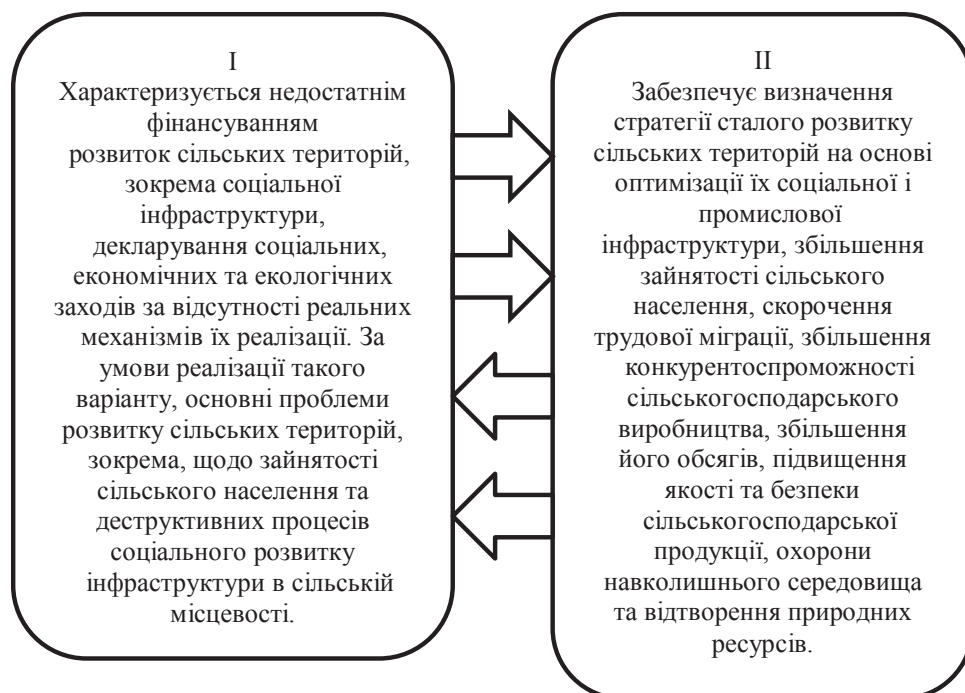

Рис. 2. Варіанти подолання деградації сільських територій

Джерело: сформовано на основі [7]

– обсяги експорту товарів за 8 місяців 2018 р. до відповідного періоду минулого року збільшилися на 10,7%;

– обсяг капітальних вкладень у першому півріччі 2018 р. до відповідного періоду минулого року збільшився на 30,5% (7-е місце серед регіонів України);

– роздрібний товарооборот регіону за порівнянними цінами за 9 місяців 2018 року до відповід-

ного періоду минулого року збільшився на 9,1% (6-е місце серед регіонів України);

– індекс споживчих цін за 9 місяців 2018 р. до відповідного періоду минулого року по відношенню до грудня 2017 р. становить 104,9%) (1-е місце серед регіонів України);

– індекс реальної заробітної плати за 9 місяців 2018 р. до відповідного періоду минулого року склав 115,7% (2-е місце серед регіонів України) [10].

Рис. 3. Головні пріоритети сільського розвитку

Джерело: сформовано на основі [2; 12]

Таблиця 1

Напрями вирішення проблем сільського розвитку

	Характеристика
1	Необхідність створення умов для розвитку сільської місцевості, ефективного функціонування ринкового механізму на сільських територіях (рівень рентабельності сільського господарства, земля - товар);
2	балансування ринку продовольчих товарів, виробництва та споживання (структура продовольчого ринку та частка вітчизняного виробника);
3	реалізація протекціоністської політики сільськогосподарського виробника (обмеження імпорту, контрабанди продовольчих товарів);
4	популяризація пріоритетних видів економічної діяльності сільських територій, зокрема аграрного, лісового, рекреаційного та туристично-санаторно-курортного комплексів; ефективне функціонування сільського господарства, відродження селянства як класу (обговорення);
5	підтримка підприємництва та розвитку малого та середнього бізнесу у всіх видах економічної діяльності сільських територій;
6	державна підтримка та гарантії продажу сільськогосподарської продукції;
7	підтримка розвитку сільської місцевості, розвиток сільських територій регіональними установами;
8	розвиток інфраструктури в сільській місцевості (промисловий, ринковий, соціальний);
9	екологізація сільськогосподарського виробництва, органічне землеробство (дискусійне питання, механізм реалізації);
10	концепція сталого розвитку: практична реалізація;
11	усунення корупції, лобювання інтересів сільськогосподарських виробників.

Джерело: сформовано на основі [2; 10]

Завдяки реалізації інвестиційних проектів у промисловості, у 2019 році планується створити понад 3,5 тис. нових робочих місць. У 2019 році планується збільшити обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування на 7,2% (у фактичних цінах до попереднього року), що складе 13,4 млрд. грн. [10].

Особливої уваги заслуговує формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад регіону. Відповідно до наказу Кабінету Міністрів України від 04 квітня 2018 р. № 201-р «Про затвердження розподілу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад у 2018 році» (далі – субвенція) 34 об'єднаними територіальними громадами Вінницької області надано кошти в суму 53,8 млн. грн., за рахунок чого було впроваджено 79 проектів, у тому числі:

- 33 проекти дорожньої інфраструктури на суму 25,5 млн. грн.
- 30 проектів з будівництва (реконструкції) мереж водопостачання та освітлення на суму 12,5 млн. грн.;
- 10 проектів для виконання робіт у бюджетних установах соціальної сфери на суму 9,9 млн. грн.;
- 6 проектів на закупівлю спеціального обладнання для комунальних підприємств на суму 5,9 млн. грн. [10].

У цьому контексті, заслуговує увагу питання розвитку добровільних об'єднаних територіальних громад Вінницької області, яке характеризується тим, що сьогодні в регіоні діють 35 об'єднаних територіальних громад, які об'єднали 105 місцевих рад.

У квітні 2018 року до Іллінецької міської об'єднаної територіальної громади приєдналась Паріївська сільська територіальна рада Іллінецького району. Окрім того, 29 квітня 2018 року відбулися перші місцеві вибори у Тростянецькій селищній об'єднаній територіальній громаді, до якої увійшли Тростянецька селищна рада та Демидівська сільська рада Тростянецького району.

Окрім того, обласна державна адміністрація звернулась до Кабінету Міністрів України про внесення змін до Перспективного плану формування територіальних громад Вінницької області щодо добровільного об'єднання:

- Антонівської, Пилипи-Борівської, Рожнятівської, Жольбянської, Пеньківської, Яланецької, Паланської та Кислицької територіальних громад Томашпільського району до Томашпільської селищної ОТГ Томашпільського району;
- Некрасовської територіальної громади Вінницького району та Дашковецької територіальної громади Літинського району до Якушинецької сільської ОТГ Вінницького району;
- Бродецької територіальної громади Козятинського району до Глуховецької селищної ОТГ Козятинського району;

– Соколівської сільської ради Хмільницького району до Хмільницької міської територіальної громади.

Водночас, до обласної Ради подано проекти рішень щодо внесення змін до рішення 38 сесії обласної Ради 6 скликання від 24 червня 2015 року № 894 «Про проект Перспективного плану формування територіальних громад Вінницької області» в частині формування об'єднаних територіальних громад:

- Якушинецької сільської ОТГ Вінницького району (приєднується Микулинецька сільська рада Літинського району);
- Бабчинецької сільської ОТГ Чернівецького району (приєднується Моївська сільська рада Чернівецького району);
- міста Вінниці (приєднується Деснянська селищна рада Вінницького району);
- Староприлуцької сільської ОТГ Липовецького району (приєднується Костянтинівська сільська рада Липовецького району);
- Калинівської міської ОТГ Калинівського району (приєднується Корделівська сільська рада Калинівського району).

Також, обласна державна адміністрація звернулась до Центральної виборчої комісії України щодо призначення перших виборів депутатів та селищного голови:

- Сутисківської селищної об'єднаної територіальної громади Тиврівського району після добровільного об'єднання з Шершнівською сільською територіальною радою Тиврівського району;
- Літинської селищної об'єднаної територіальної громади Літинського району після добровільного об'єднання з Селищенською сільською територіальною радою Літинського району.

З метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів всіх суб'єктів добровільного об'єднання територіальних громад регіональна державна адміністрація продовжує працювати над оновленням Перспективного плану формування територій громад регіону та його перегляду з окремим підрозділом «Центр розвитку місцевого самоврядування».

Бюджетна децентралізація та розширення повноважень територіальних громад сприяють збільшенню фінансової автономії місцевих бюджетів та зміцненню їх фінансової бази та самодостатності.

Так, за 9 місяців 2018 року додатковий фінансовий ресурс місцевих бюджетів області склав 3374,5 млн. грн. проти 2014 року (з моменту введення фінансової децентралізації). Зокрема, єдиний податок – 845,1 млн. грн., акциз – 775,3 млн. грн., на оплату інших адмінпослуг – 159,3 млн. грн. [10].

Сьогодні розвиток сільських територій безпосередньо залежить від результатів сільськогосподарського виробництва. Але, як показує досвід, аграрна політика не в змозі повною мірою вирішити проблеми сільських поселень. Активація україн-

ського села можлива завдяки державній підтримці аграрної сфери у поєднанні з розвитком сільської місцевості. Однак не слід ігнорувати важливість вдосконалення аграрного сектору для вирішення питань активізації села, оскільки сьогодні він створює економічну основу для сільських поселень. Основними засобами існування сільських жителів є селянські господарства [9].

У Програмі економічного та соціального розвитку Вінницької області на 2019 рік валова сільськогосподарська продукція Вінницької області за 2018 рік по всіх категоріях господарств у цінах 2010 року характеризується висхідними позиціями (рис. 4).

Для повного використання сприятливих умов світового ринку сільськогосподарської продукції необхідно розкрити потенціал сільського господарства та агробізнесу в Україні шляхом проведення глибокої, довгострокової та збалансованої реформи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та промисловості, а також на розвиток сільських територій [4].

Так, згідно Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2019 рік, обсяг капітальних інвестицій у Вінницькій області в фактичних цінах також характеризується позитивною тенденцією (рис. 5).

Сьогодні політика розвитку села повинна враховувати місцеві потреби та стимулювати місцеві ініціативи. Це призведе до створення нових робочих місць у несільськогосподарському секторі, розвитку різноманітних форм підприємницької діяльності в сільській місцевості, а також у сільському господарстві через диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, виробництво більшої кількості продуктів з високою доданою вартістю та органічного виробництва, а також вдосконалення інфраструктури, що підвищить якість життя в сільській місцевості (табл. 2) [4; 13].

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумки перспектив багатофункціонального розвитку сільських територій України в цілому та Вінницької області зокрема, слід зазначити, що

Рис. 4. Виробництво валової продукції сільського господарства Вінницької області по всіх категоріях господарств у цінах 2010 року, млн. грн.

Джерело: сформовано на основі [10]

Рис. 5. Обсяг капітальних інвестицій Вінницької області у фактичних цінах, млн. грн.

Джерело: сформовано на основі [10]

Розвиток самодостатніх і спроможних територіальних громад та їх об'єднань

Шляхи досягнення:	Очікувані результати:
Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи та організаційних заходів з населенням територіальних громад області щодо добровільного об'єднання територіальних громад, приєднання до існуючих територіальних громад, приєднання міст обласного значення та децентралізації влади;	Зменшення впливу центру на прийняття рішень, зосередження на вирішенні конкретних проблем на місцях, що підвищить ефективність регіонального управління;
Заохочення співпраці та добровільного об'єднання територіальних громад, приєднання до існуючих територіальних громад, об'єднання міст обласного значення, зокрема шляхом об'єднання ресурсів, розробка планів розвитку та реалізації спільних проектів;	Забезпечення отримання жителями місцевих громад якісних комунальних послуг;
Сприяння досягненню оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади шляхом передачі функцій виконавчої влади від місцевих адміністрацій до виконавчих органів рад відповідного рівня;	Високий рівень обізнаності населення територіальних громад регіону, представників органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади щодо об'єднання територіальних громад та децентралізації влади.
Створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для розвитку територіальних громад.	-

Джерело: сформовано на основі [10; 11]

сьогодні сільське господарство залишається основним видом економічної діяльності в сільській місцевості та потребує кращої організації та ефективності виробництва.

Водночас, навіть без активного розвитку альтернативних видів економічної діяльності в сільській місцевості, існуюча ситуація дозволяє сільському населенню забезпечити себе продуктами харчування та мінімальним доходом, достатнім для існування. З метою покращення якості життя сільського населення, потрібно реформувати структуру зайнятості у сільській місцевості, хоча нинішня агропромислова модель розвитку вітчизняного села дозволяє пройти кризові явища в економіці без додаткових бюджетних витрат.

Таким чином, Вінницька область має значний потенціал для багатофункціонального розвитку сільських територій. Завдяки застосуванню ефективних методів та механізмів стимулювання розвитку сільські території зможуть досягти значного поліпшення свого соціально-економічного статусу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондаренко В.М. Ресурсний потенціал регіону: методологія формування та перспективи використання: [монографія]. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2012. 400 с.
2. Газуда Л.М., Ерфан В.Й., Газуда С.М. Сільський розвиток регіону: [монографія]. Ужгород : Видавництво ФОП Сабов А. М., 2015. 250 с.

3. Гончарук І.В., Томашук І.В. Вплив еколого-економічного фактору на особливості організаційно-економічного механізму використання ресурсного потенціалу сільських територій. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 4 (20). С. 55–62.

4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/system/files/>

5. Калетнік Г.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ : Хай–Тек Прес, 2011. 427 с.

6. Ковальчук І.П. Моделювання стану і перспектив розвитку сільських територій в умовах трансформації суспільних відносин в Україні: [монографія]. Київ : Медінформ, 2015. 194 с.

7. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-p>

8. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. URL: <http://www.amdi.org.ua/home/amdi-news/300-the-main-priorities-of-the-common-agricultural-policy-cap-of-the-eu.html>

9. Помаз Ю.В. Перспективи розвитку сільських територій Полтавського регіону. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.2/232.pdf>

10. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2019 рік. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/7sklikannya/36PozaSes/702.pdf>

11. Яценко О. Стан та перспективи розвитку сільських територій центрального регіону України. *Економіст*. № 11. 2012. С. 26–30.